

SOVJETKA REŽIĆ
Sutkinja Županijskog suda u Splitu

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA – ZABRANA DISKRIMINACIJE, KAKO TO IZGLEDA U SUDSKOJ PRAKSI

UDK: 342.7 (497.7)

Primljeno: 3. 12. 2005.

Izlaganje sa znanstvenog skupa

Bitna ljudska prava kao što su: sloboda, život, privatnost najviše se krše upravo državnom akcijom, ali se ona samo državnom akcijom mogu i štiti (pravo vlasništva, ograničavanje lišenja slobode, pravo na rad i sl.).

Dana 5. studenog 1997. godine stupio je u Republici Hrvatskoj na snagu Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Inače, Republika Hrvatska je ratificirala tzv. Bill off rights tj. sve međunarodne akte koji se tiču ljudskih prava pa su time – temeljem odredbe članka 140. Ustava Republike Hrvatske ti akti po svojoj pravnoj snazi iznad zakona.

No, kako to izgleda u sudskoj praksi i kakvi su pomaci napravljeni u proteklom, desetogodišnjem razdoblju.

Najinteresantnijim se čini početi od primjene odredbe članka 6. i članka 4. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda kojima je regulirano pravo na pošteno suđenje i zabrana diskriminacije¹

¹ Članak 6. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda glasi:

² Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnosti mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranke to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla štetiti interesima pravde.

2. Svatko optužen za kazneno djelo smatrat će se nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom.

3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeće pravo:

a) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega;

b) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane;

c) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava, ima pravo na besplatnog branitelja, kada to nalažu interesi pravde;

d) da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisutnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe;

e) besplatnu pomoć tumača ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

Članak 14. Konvencije glasi:

Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.

I. Elementi prava na pošteno suđenje su:

1. Pravo na sud
2. Pravo na postupak odgovarajuće kvalitete, što podrazumijeva:
 - *fair trial*
 - procesnu ravnopravnost, ostvarenje načela saslušanja obiju stranaka, jednakost okružja
3. Pravo na nezavisni i nepristrani tribunal (misli se na svojstvo tijela koje odlučuje)
4. Pravo na javni postupak
5. Pravo na suđenje u razumnom roku

Ad. 1. Pravo na sud

Odredbom članka 180. Zakona o obveznim odnosima (dalje: ZOO – “Narodne novine” broj 53/91, 73/91, 3/94, 7/96, 91/96 i 112/99) bila je regulirana odgovornost za štetu nastalu uslijed terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija na način da je statuirana obveza tadašnjih društveno političkih zajednica čiji su organi po važećim propisima bili dužni spriječiti takvu štetu.

Kako je, po izbijanju ratnih sukoba na teritoriju naše države došlo do pojave namjernog uništavanja materijalnih dobara (kuće, automobili, poslovni prostori) u vlasništvu građana uglavnom srpske nacionalnosti, država, da bi ograničila svoju odgovornost početkom 1996. godine “prijegava” noveliranju ZOO-a, na način da navedenu zakonsku odredbu briše i određuje prekid postupaka koji su bili pokrenuti prema odredbi članka 180. ZOO-a.

Novelom ZOO-a iz 1999. godine dodani su članovi 184a i 184b kojima je propisan prekid postupaka koji se vode protiv Republike Hrvatske radi naknade štete uzrokovane od strane pripadnika Hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga za vrijeme Domovinskog rata, a isto tako i postupaka za naknadu štete nastale u bivšoj SFRJ koji se vode protiv Republike Hrvatske kao pravne sljednice ex SFRJ.

Prekidi postupaka o kojima je riječ trebali su trajati do donošenja posebnih propisa kojima će se urediti pitanje odgovornosti države za ove štete.

Do donošenja Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija, Zakon o odgovornosti Republike Hrvatske za štetu nastalu u bivšoj SFRJ za koju je odgovarala bivša SFRJ, te Zakona o odgovornosti za štetu uzrokovanu od pripadnika Hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom Domovinskog rata (srpanj 2003. g.) jedna brojna kategorija oštećenika nije imala efikasan pravni lijek jer su postupci u predmetima u kojima se odlučivalo o odštetnoj odgovornosti u slučajevima reguliranim tim propisima bili godinama prekinuti.

Ad 2. Načelo procesne ravnopravnosti

Bilo je ozbiljno narušeno u postupcima vođenim radi otkaza stanarskog prava stanarima u tzv. državnim stanovima, uglavnom srpske nacionalnosti i pripadnicima bivše JNA na način da bi se tužba za otkaz stanarskog prava podnijela protiv tuženika za kojeg bi se u tužbi navodilo da je odsutan i nepoznatog boravišta, zbog čega mu je starateljski organ bez prethodne provjere imenovao staratelja za poseban slučaj čiji je “zadatak” bio da omogući promptno donošenje presude kojom se prihvaća tužbeni zahtjev što je za čitave obitelji imalo dalekosežne i gotovo tragične posljedice.

U vezi s tim pojavio se u sudskoj praksi problem s prijedlozima za ponavljanje pravomoćno dovršenih postupaka koji su podnosili stanari kojima je otkazano stanarsko pravo bez njihovog sudjelovanja u postupku, kao i oni u posjedovnim parnicama koji su se odnosili na zauzimanje stana od strane naoružanih pripadnika HV-a temeljem nezakonito donesenog rješenja Komisije za davanje stanova na privremeno korištenje. Naime, nakon niza godina i brojnih odluka (od kojih je većina postala pravomoćna i ovršna) Vrhovni sud Republike Hrvatske je, dijelom zbog utjecaja odluka koje je donosio Ustavni sud Republike Hrvatske, odustao od svog stajališta da ponavljanje postupka u takvim slučajevima u pravilu ne bi bilo dozvoljeno, odnosno da zauzimanje stana od strane pripadnika HV-a na temelju rješenja navedene Komisije ne bi imalo elemenata protupravnosti.

Ne mogu ne spomenuti i brojne slučajeve otkaza stanarskog prava nizu građana (“nepoćudne” prošlosti ili podrijetla) temeljem odredbe članka 102a Zakona o stambenim odnosima (Novela iz 1992. godine), a prema kojom stanarsko pravo prestaje onima koji su sudjelovali ili sudjeluju u neprijateljskoj djelatnosti protiv Republike Hrvatske.

Među pravnim stručnjacima došlo je do razmimoilaženja u definiranju sintagme “sudjelovanja u neprijateljskoj djelatnosti protiv RH”, ali je odlukama Vrhovnog suda RH (koji, po zakonu, ima obvezu ujednačavanja sudske prakse na području čitave države) ta dilema bila “razriješena”, tako da je prihvaćeno stajalište da se radi o prestanku stanarskog prava ex lege u svakom slučaju u kojem parnični sud procijeni da bi se radilo o neprijateljskoj djelatnosti nositelja stanarskog prava. Da zlo bude veće, odluka o otkazu odnosila se po sili zakona i na članove obiteljskog domaćinstva stanara koji u takvoj (neprijateljskoj) djelatnosti, nesporno, nisu sudjelovali.

Godine su prošle i mnogo je stanara sa članovima svoje obitelji iz stanova deložirano dok Ustavni sud Republike Hrvatske nije eksplicitno izrazio stajalište da se o neprijateljskoj djelatnosti protiv RH može prosuđivati samo primjenom odredbi kaznenog prava, što znači da tuženik, da bi do otkaza stanarskog prava došlo temeljem ove zakonske odredbe, mora prethodno biti utvrđen kazneno odgovornim za to djelo.

Drastični primjeri kršenja ljudskih prava predstavljali su otkazi (tada: rješenja o prestanku radnog odnosa) iz navodno gospodarskih razloga (tzv. tehnološki višak) koji su mahom donošeni u bankama, upravi, HPT-u u odnosu na radnike nehrvatske nacionalnosti.

Ad 3. Nepristrani sud

U članku 117. Ustava Republike Hrvatske deklarirana je samostalnost i neovisnost sudbene vlasti.

U članku pak 122. Ustava Republike Hrvatske propisano je da je sudačka dužnost stalna, što znači da nema reimenovanja s iznimkom prvog imenovanja koje se obavlja na rok od pet godina.

Propisana je zabrana političkog djelovanja suca, ali smo u proteklom razdoblju ne jednom bili svjedoci političkog izjašnjavanja sudaca, bilo kroz određene odluke (slučaj suca iz Ličko-Goranske županije koji je osuđujuću kaznenu presudu obrazložio krivnjom predaka okrivljenog), bilo kroz medije u kojima su se jasno izjašnjavali o svojoj političkoj pripadnosti.

U interregnumu od 1990. do 1996. godine kada se sudačka dužnost ustalila, razriješeno je, odnosno neimenovano čak 475 sudaca, od čega prema nekim istraživanjima čak njih 361 bez ikakvog obrazloženja ili pak s obrazloženjem kao što su: “odlazila je na tržnicu”, “uveo je modu izdvojenog mišljenja pri vijećanju”, “sudjelovao je u donošenju određenih presuda” i slično.

Većinom su se među neimenovanim nalazili suci čija su imena upućivala na pripadnost određenim etničkim grupama. Doista se može reći da to nije bila nikakva ilustracija nego eliminiranje po nacionalnoj i drugim osnovama.

Tu “zahtjevnu” ulogu obavilo je Državno sudbeno vijeće, tijelo koje je prema odredbi članka 123. Ustava Republike Hrvatske ovlašteno odlučivati o imenovanju i razrješenju sudaca, a koje je u svom prvom sastavu imalo “jurišnike” koji su, nažalost, predstavljali i većinu tog tijela. Sada Državno sudbeno vijeće broji 11 članova: 7 iz redova istaknutih sudaca, 2 iz redova odvjetnika i 2 profesora pravnih znanosti.

Bilo bi nekorektno propustiti napomenu da je Ustavni sud Republike Hrvatske u bivšem sastavu, na čelu sa dr. Jadrankom Crnićem, unekoliko ublažavao štetnost ovakvih diskriminatorских odluka Državnog sudbenog vijeća.

Ad 4. Pravo na javnost

Koliko nam je poznato na području našeg županijskog suda nije ozbiljnije narušavana s iznimkom jednog radnog spora u kojem je poslodavac tvrdio da se rasprava tiče državne tajne, što dakako, sa zbiljom nije imalo nikakve veze, ali je unatoč tome javnost bila isključena.

Ad 5. Razumni rok

Nesumnjivo je da temeljno ljudsko pravo ugroženo ako se na sudsku odluku čeka u prosjeku deset i više godina. Upravo zbog toga je statuirano pravo stranke na podnošenje ustavne tužbe Ustavnom sudu Republike Hrvatske zbog propusta suda da odluči o zahtjevu stranke u razumnom roku. Ova tužba je, što se svatko može lako uvjeriti ako pregleda primjerke "Narodnih novina" Republike Hrvatske u posljednjih godinu dana, u širokoj primjeni i Ustavni sud Republike Hrvatske ih u pravilu usvaja.

II. Zabrana diskriminacije

Ne samo u Ustavu Republike Hrvatske, već i u nizu zakonskih akata propisana je zabrana diskriminacije: po spolu, vjeroispovijesti, nacionalnosti, rasi, ali smo nerijetko u praksi bili svjedocima da se unatoč tako proklamiranoj zabrani diskriminacija provodi. Što reći na slučajeve ispitivanja o vjerskom opredjeljenju prilikom zapošljavanja, slučajevima razdvajanja romske djece od djece hrvatske nacionalnosti u školama, a posebno o izjavi jednog visokog pravosudnog dužnosnika o tome da Hrvat u ratu ne može počinuti zločin.

Čini se, bilo bi interesantno pribaviti i proučiti podatke o broju i vrsti kazni izrečenih za kaznena djela izvršena u tijeku trajanja ratnih sukoba prema Hrvatima i nehrvatima, ali sve sluti na to da su u disproporciji.

U ekstremnije slučajeve, koji su uz to bili i medijski popraćeni spadaju: ubojstvo članova obitelji Zec, ubojstvo M. Levara, za koja djela nitko nije odgovarao.

Zbog nedosljednosti u sudskoj praksi, nagomilanih predmeta i dugotrajnog čekanja na sudske odluke povjerenje građana u sudove u Republici Hrvatskoj, a to proizlazi iz istraživanja provedenog na europskom nivou, na samom je dnu ljestvice europskih zemalja. Jedini put da se to promijeni je sagledavanje i priznavanje manjkavosti o sustavu pružanja sudske zaštite i zaštiti ljudskih prava, te angažiranju na poboljšanju stanja.

Božicu pravde prikazuju kao slijepu, lijepu ženu, ali nigdje nije navedeno da je ona gluha. I zato pravda, da bi to bila treba itekako oslušivati koji su temeljni interesi ljudi kojima ona u krajnjoj liniji služi.

HUMAN RIGHTS PROTECTION - PROHIBITION OF DISCRIMINATION AS REFLECTED IN COURT PRACTICE

Summary

Important human rights such as: the right to life, freedom, and privacy are mostly violated by state power, but it is only by judicial power that rights can be protected, for example, ownership rights, limiting deprivation of liberty, right to work and so on.

Key words: human rights protection, judicial power, courts